

Out of Art – actuele outsider art/contemporary outsider art

Museum Junkerhaus, Lemgo, Duitsland

In de hanzenstad Lemgo, onderdeel van de Duitse deelstaat Nordrhein-Westfalen, staan van oudsher veel prachtige vakwerkhuisen. Een van de meest opvallende is wel het bijzonder rijk gedecoreerde Junkerhaus, een ontwerp van de excentrieke kunstenaar Karl Junker (1850-1912). Na jaren van tekenen en ontwerpen en zelfs het maken van een houten model in de juiste verhoudingen, diende Junker in 1889 een bouwverzoek in bij de gemeente. Van het begin af aan was duidelijk dat hij er iets bijzonders van wilde maken. Uiteindelijk realiseerde hij aan de rand van zijn geboortestad, samen met de plaatselijke meester-timmerman Hendrik Schirnecker “een eigen huis van hout”. In 1891 was het twee verdiepingen hoge vakwerkhuis met brokstenen fundament grotendeels klaar. De rest van zijn leven wijdde Junker aan het verder versieren van wat wel zijn levenswerk mag worden genoemd.

Gezinshuis voor een vrijgezel

Wie in de Hamelner Strasse is, kan het huis niet missen. Het staat op een helling en valt vooral op doordat de gevel rondom is bedekt met houten, bewerkte ornamenten. In 2001 kon het meer dan honderd jaar oude pand gelukkig volledig worden gerestaureerd en bouwde men een museum in de achtertuin. Via een glazen corridor worden de bezoekers naar de achterdeur van het oorspronkelijke Junkerhaus geleid.

Eenmaal binnen is het even wennen aan het grote contrast tussen het lichte museum en het donkere interieur van het huis. Hier heerst uitsluitend daglicht. Tijdens de uitgebreide rondleiding verbaasde ik mij vooral over de hechte combinatie van fantasievolle architectuur, schilder- en beeldhouwkunst. Het geheel heeft het effect van een organisch gegroeid ‘Gesamtkunstwerk’ in een boeiende mengeling van stijlen. Werkelijk alle muren, plafonds en meubels bewerkte Junker met stukjes hout. De cassetteplafonds beschilderde hij met Bijbelse voorstellingen en met motieven uit de mythologie. Het schijnt dat deze kunstenaar zichzelf ook wel de “schilder van de architectuur” noemde.

In de vestibule toont de trap een duizelingwekkende wirwar aan houten latjes die ogenschijnlijk kriskras aan elkaar zijn bevestigd. Het levert een bijna hallucinerende ervaring op. In de woonkamer, gevuld met een enorme tafel, stoelen en kasten, vallen de beschilderde plafondpanelen op met scènes uit de Openbaring van Johannes. Ook de vloeren zijn beschilderd. Waar weinig werd gelopen, ontdekte men tijdens de restauratie nog sporen van de originele verf. En uit een afgesloten kast waarvan al jaren de sleutel kwijt was, kwamen liefst dertig niet eerder ontdekte schilderijen van Junkers hand te voorschijn.

Op de begane grond bevinden zich verder nog een toilet en een keuken met een waterpomp en een kachel. Ook is hier een atelier met een schildersezels en iets wat lijkt op een rijk bewerkte troon. In de salon staat een reusachtige sofa. Al deze vertrekken werden verwarmd met houtkachels.

Het is vooral op de eerste verdieping dat je de indruk krijgt dat dit huis ontworpen werd voor een gezin. Hier bevinden zich een slaapkamer met een hemelbed en een babykamer, compleet met wieg en commode.

Opmerkelijk, omdat Junker zijn hele leven vrijgezel bleef.

De tweede etage is normaal gesproken afgesloten, maar ik mocht er bij wijze van uitzondering een kijkje nemen. Via een wankel trappetje kwam ik op de verdieping waar Junker zelf sliep. Een nog kleiner trapje bracht me uiteindelijk naar de uitkijktoren, ofwel de “Belvédère”, zoals hij deze verhoging noemde. Van hieruit heb je uitzicht op de daken van de omringende huizen. In Junkers tijd lagen huis en tuin echter nog aan de rand van de stad.

Op de bovenste etage na, ademt de rest van het huis de sfeer van een toonkamer. En dat klopt ook wel, want vanaf 1895 kwamen hier al regelmatig bezoekers die dit bizarre bouwwerk wel eens van binnen wilden zien. Voor 25 Pfennig mochten zij rondkijken en kregen zij van de kunstenaar zelf een rondleiding over de begane grond en de eerste etage. Alsof Junker zijn huis als een particulier museum openstelde als proeve van bekwaamheid.

Wie was Karl Junker?

Biografische bronnen over Junker zijn schaars. Bekend is dat hij op jonge leeftijd beide ouders verloor en bij zijn grootvader ging wonen. Na zijn schooltijd ging hij aan de slag als leerling timmerman en in Hamburg en Berlijn werkte hij als reisleader. In 1875 begon hij aan een studie aan de Academie voor Beeldende Kunsten in München. Als student reisde hij in 1877 en 1878 naar Italië, waar hij in steden als Milaan, Venetië, Rome en Pompeii talloze schetsen en etsen van de (bebouwde) omgeving maakte. Terug in Lemgo werkte hij vanaf de jaren tachtig als beeldend kunstenaar en grafisch vormgever. Een erfenis van zijn grootvader maakte het mogelijk zijn wonderlijke huis te realiseren.

Tijdens zijn leven exposeerde Junker niet en had hij weinig tot geen succes met zijn kunstenaarspraktijk. In 1899 schreef hij zich in voor een ontwerpwedstrijd voor een fontein, maar zijn ontwerp werd niet geselecteerd. Hoewel hij zich steeds meer terugtrok uit de openbaarheid, had hij aan het eind van zijn leven contact met kunstverzamelaar en galeriehouder Herbert von Garvens (1883-1957). In 1912 stierf Junker aan de gevolgen van een longontsteking en sprak de plaatselijke krant, vrij vertaald, over iemand die volledig geabsorbeerd (was) door zijn persoonlijke ideeën. Een jaar later waren ruim vijftig schilderijen, aquarellen en schetsen van Junker te zien op een tentoonstelling van de Neue Secession in Berlijn. Ze hingen naast werk van gerenommeerde kunstenaars als Raoul Dufy (1877-1953) en Karl Schmidt-Rottluff (1884-1976). Vrij vertaald omschreef Von Garvens Junker in de bijbehorende catalogus als een kunstenaar die zich volledig had teruggetrokken uit het openbare leven en die kunst maakte die eenvoudig van uitdrukking was en de tijdgeest van de jonge generatie ademde. (1)

In zijn tijd werd Junker gezien als buitenstaander en in elk geval als excentriek kunstenaar van wie werk is opgenomen in de beroemde Prinzhorn collectie in Heidelberg. Postuum diagnosticeerde psychiater Gerhard Kreyenberg Karl Junker als schizofreen. Hij baseerde zich uitsluitend op orale overlevering, maar zijn essay 'Das Junkerhaus: Ein Beitrag zur Bildnerie der Schizophrenen' bleek van grote invloed. (2) Hoewel tot nu toe nooit bewijs is gevonden dat Junker ooit werd opgenomen in een psychiatrisch ziekenhuis, beschreef kunsthistoricus John M. MacGregor het Junkerhaus in 2002 nog als een "typisch geval van schizofrene architectuur". (3)

Het is echter nog maar de vraag in hoeverre Junker een werkelijke buitenstaander was. Niet alleen was hij academisch geschoold en maakte hij studiereizen naar Italië, wie zijn kunst bekijkt herkent al snel allerlei kunsthistorische stijlen, zoals de Jugendstil, die eenzelfde 'versierdrift' kent. Ook de Arts and Crafts beweging van de Brit William Morris (1834-1896) sluit aan bij Junkers verbazingwekkende meubels, waarin kunst en ambacht op natuurlijke wijze lijken samen te smelten. Junkers schilderijen lijken vooral ontstaan onder invloed van het impressionisme en het pointillisme en sommige van zijn houtsnijwerken doen denken aan Afrikaanse sculpturen, maar ook aan Folk Art. De vele versieringen in hout en het kleurgebruik in de beschilderde plafonds ademen de sfeer van de Italiaanse renaissance. De basiskleuren groen, rood, blauw en oker kregen een 'coating' van goud, brons, zilver en koper. Hierdoor bereikte Junker een eenheid, terwijl de donkere sfeer weer bijna barok aandoet. Kortom; het gaat hier om een interessante mix van uiteenlopende stijlen die de kunstenaar zelf in elk geval goed leek te kennen.

Spookhuis

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was er geen enkele belangstelling voor Junkers werk. Zijn familie hield toezicht op het huis en in 1920 ging het weer open voor bezoekers. De burens hielden het een beetje schoon en samen met een gepensioneerd schoolmeester gaven ze rondleidingen. Zelfs gedurende de eerste jaren van de Tweede Wereldoorlog bleef het huis open, dankzij een geïnteresseerde lokale kunstenaar die in oorlogstijd een hooggeplaatste nazi was. Tussen 1933 en 1945 refereerden diverse kranten aan het Junkerhaus als een 'spookhuis'. Pas in de jaren zeventig leefde de belangstelling kort op. Door toedoen van de cultureel historische vereniging Alt Lemgo en vooral door de in 2004 afgeronde restauratie, is het voormalige 'spookhuis' terecht een toeristische trekpleister geworden. In het aangebouwde museum komen de kunstwerken goed tot hun recht en kunnen ze in een bredere context worden gepresenteerd.

Wie door het huis zelf loopt, voelt nog iets van de geest van Karl Junker. Bij het zien van die mysterieuze structuren van houten latjes, vraag je je af hoe het mogelijk is dat één man dit in alle eenzaamheid heeft kunnen creëren. Het lijkt een volledig doorgeschoten versie van de houten vakwerkhuisen, elders in de stad. Bijna als een orgie van hout. De intense relatie tussen de kunstenaar en zijn gebouw, doet wel denken aan Antoni Gaudí (1852-1926) die ook in zijn eigen kathedraal sliep en er als een zondeling aan door bleef werken. Een bezoek aan het Junkerhaus is een absolute aanrader. Maar dan wel in de zomer als het daglicht op zijn best is en de vreemde schoonheid van al die wonderlijke details die dit huis tot een geheel maken, goed tot zijn recht komt.

Noten:

1. Herbert von Garvens, 'Karl Junker 1850-1912', 'Sechsten Ausstellung der Neuen Sezession', Berlin, 1913
2. Artikel in 'Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie', 1928
3. Artikel in Raw Vision, nr. 41, 2002. p.p. 48-57

Tekst: Frits Gronert

junkerhaus.de

